

Boeren en burgers hebben baat bij multifunctioneel landgebruik

Simon Oosting

Multifunctioneel landgebruik lijkt voor een deel van het Nederlandse grondgebied en voor een deel van de Nederlandse veehouders een manier om een duurzame bedrijfsvoering te ontwikkelen. Optimalisatie van de –meestal extensieve- bedrijfsvoering en integratie van melkveehouderij met andere functies worden door het Praktijkonderzoek als opdracht en uitdaging gezien. Hiermee heeft zij iets te betekenen voor de veehouders maar draagt ze ook wezenlijk bij aan onderzoek en beleidsvorming op het gebied van het landgebruik in Nederland.

Verstedelijking

We zijn ons er allemaal sterk bewust van dat diverse milieumaatregelen grote invloed op de toekomst van de melkveehouderij zullen hebben. MINAS, nitraatrichtlijn en ammoniakplafond zullen voor een deel de ontwikkeling van melkveebedrijven bepalen. Wat we ons soms minder goed realiseren is dat er een andere belangrijke ontwikkeling plaatsvindt, namelijk de sterke concentratie van wonen en bedrijvigheid. In Nederland gebeurt deze verstedelijking vooral in een strook die van west naar oost over het midden van het land loopt. Overal langs de snelwegen verrijzen bedrijventerreinen en woonwijken schieten als paddestoelen de grond uit. Zo'n sterke concentratie van mensen vraagt om grote aandacht voor milieu, maar niet alleen dat. De bewoners van de sterk verstedelijkte

zone hebben niet alleen behoefte aan schoon water en een schone lucht, maar ze hebben ook ruimte nodig. Ruimte om even uit de volheid en drukte van de stad te zijn, om even de openheid, rust en stilte van het landelijk gebied te voelen. Landelijk gebied is voor het grootste deel boerenland. Hoe dit boerenland gebruikt wordt en hoe het gebruik zich ontwikkelt is derhalve van groot maatschappelijk belang. Duidelijk moge zijn dat de behoefte aan de functie van openheid, ruimte en stilte van het platteland groter is in het verstedelijkte gebied dan in het relatief open Noorden. Ter illustratie: nu al wonen in het verstedelijkte gebied van ons land twintig mensen per ha cultuurgrond tegen drie in het Noorden. Ontwikkeling van het landgebruik en daarmee van de melkveehouderij in Nederland moet dan ook in samen-

Bedrijven met een quotum van minimaal 1 miljoen kg zullen zich ontwikkelen.



hang met het patroon van verstedelijking plaatsvinden.

Ontwikkeling van de melkveehouderij

Het patroon van verstedelijking in Nederland draagt bij tot twee sporen in ontwikkeling van de melkveehouderij. In gebieden met betrekkelijk geringe bevolkingsdruk is nog veel ruimte voor landbouw terwijl de vraag naar andere functies relatief gering is. Tegelijkertijd is er een economische druk tot schaalvergroting. We zien dan ook dat op veel plaatsen de weg naar grote bedrijven reeds is ingeslagen. Boerderijen met een quotum van 1 miljoen kg, 80 tot misschien wel 100 ha land zullen zich ontwikkelen. Relatief weinig van deze bedrijven zullen een groot deel van het aan Nederland toegekende quotum volmelken. In Friesland is het nu al zo dat de melkproductie voor een groot deel in handen is van boeren die een bedrijfsquotum van meer dan 500.000 kg hebben. Ongeveer 35 % van de boeren melkt 65 % van het quotum. Als 35 % van de boeren grootschalig produceert, betekent dat de overige 65 % slechts een beperkt deel van het Nederlandse quotum kan melken. Toch zal deze groep boeren wellicht nog 50 % van de cultuurgrond in bezit hebben, veelal in of in de buurt van de verstedelijkte zone. Inkomsten uit andere vormen van landgebruik naast melkveehouderij zullen voor deze grote groep boeren van belang zijn voor het in stand houden van een duurzaam bedrijf. Een duurzaam bedrijf is een bedrijf dat voldoende inkomsten genereert uit een maatschappelijk aanvaardbaar productieproces en dat aantrekkelijk genoeg is om door een volgende generatie overgenomen te worden. Vooral dit laatste –de bedrijfsopvolging– is momenteel een zorgelijk punt in de melkveehouderij. De meeste van de

huidige generatie melkveehouders kunnen het nog een poos uitzingen. Echter zonder opvolgers raakt het platteland steeds leger. Daarmee is ook de stedeling niet gediend. Boer en burger zijn er derhalve bij gebaat dat in en rondom het verstedelijkte gebied een vorm van landgebruik ontwikkelt waarin melkveehouderijbedrijven aanvullende inkomsten halen uit het leveren van diensten aan de nabije stadsbevolking. Deze vorm van landgebruik wordt multifunctioneel landgebruik genoemd.

Multifunctioneel landgebruik

Welke functies kunnen door veehouders aangeboden worden? Boeren hebben het cultuur-historisch landschap voor een deel in beheer, maar ook de koeien in de wei en de openheid, ruimte en stilte. Deze leefomgeving kan door fiets- en wandelpaden voor de recreant ontsloten worden. Sommige boeren kunnen een camping beginnen. Verder heeft het platteland een belangrijke rol voor de natuur. Momenteel wordt multifunctioneel landgebruik vooral door individuele boeren aangeboden. Campings, zorgboerderijen, huifkarrenverhuur, productie van streek-eigen producten zijn hier voorbeelden van. Er is echter nog een andere groep van functies, die binnen ons onderzoeksprogramma collectieve functies genoemd zijn. Tot deze functies behoren o.a. waterbeheer, drinkwaterwinning, natuurontwikkeling en recreatieve voorzieningen. Deze functies worden collectief genoemd omdat ze niet door een individuele boer aangeboden kunnen worden, maar door alle boeren in een gebied gezamenlijk. Waterretentie in een beekdal zal voor alle boeren in het beekdal betekenen dat hun land met een bepaalde regelmaat onder water zal komen te staan; alle boeren in een drinkwater-

Tabel 1 Gevolgen van opnemen van functies in landgebruik op bedrijfsvoering

Gevolgen voor bedrijfsvoering	
Natuurlijke leefomgeving	Reductie bemesting, uitgestelde maaidatum, ontwikkeling landbouwkundig minder gewenste graslandvegetatie
Drinkwaterwinning	Reductie bemesting, reductie gebruik pesticiden
Waterretentie	Gedeeltelijk verlies eerste snede, ontwikkeling landbouwkundig minder gewenste graslandvegetatie, hoger oogstrisico wegens incidentele overstroming

Tabel 2 Baten en kosten van verschillende bedrijfstypen (gulden per 100 kg melk)

Bedrijf	Gangbaar bedrijf	Extensief bedrijf zonder waterretentie	Extensief bedrijf met waterretentie
Oppervlakte (ha)	30	30	30
Quotum (kg)	480.000	300.000	200.000
Productie (liter/koe)	9000	7500	6000
Melkprijs inclusief omzet en aanwas	80	82	87
Extra opbrengsten	7	9	12
Toegerekende kosten (voer, vee, mest)	19	19	22
Niet toegerekende kosten (excl. arbeid)	49	48	51
Saldo	19	24	26
Arbeidsinkomen (gulden per jaar)	91.000	72.000	52.000

beschermingsgebied zullen hun bemesting en gebruik van pesticiden aan moeten passen; agrarisch natuurbeheer zal meer en meer op gebiedsniveau plaatsvinden, terwijl ook recreatieve ontwikkeling afhankelijk is van de voorzieningen en de aantrekkelijkheid van een gebied. Collectieve functies hebben niet alleen een gezamenlijk karakter aan de aanbodzijde –de boeren-, maar ook aan de vraagzijde: waterretentie, drinkwaterwinning, natuurontwikkeling en het verbeteren van de leefomgeving voor de stedelijke bevolking kunnen veelal prima samen gaan.

Figuur 1 Gebied in Twente

Een voorbeeld

De gezamenlijke vraag van een drinkwatermaatschappij, een waterschap en lokale overheden om in een gebied in Twente te komen tot waterwinning, herstel van een beekdal met waterretentie en ontwikkeling van een natuurlijke leefomgeving voor de bewoners is binnen ons programma onderwerp van studie. Een gebied van 1.000 ha krijgt de functie van natuurlijke leefomgeving. Hierbinnen ligt een gebied van 750 ha voor de drinkwaterwinning en hierbinnen ligt het waterretentiegebied (figuur 1).

In het totale gebied bevinden zich ongeveer 40 melkveebedrijven die ruim driekwart van het oppervlakte in gebruik hebben. De gevolgen voor de bedrijfsvoering van de melkveebedrijven in het gebied leiden in de meeste gevallen tot extensivering. De graslandproductie wordt lager en in het geval van waterretentie minder voorspelbaar (zie tabel 1).

In de studie is een inschatting gemaakt van de opbrengstreductie na volledige aanpassing aan extensieve productiewijze met of zonder waterretentie (afhankelijk van wel of niet gelegen in een beekdal). In tabel 2 zijn kosten en baten van extensieve bedrijven zonder en met waterretentie vergeleken met een ideaal gangbaar bedrijf. Voor de vergelijking is de bedrijfsoppervlakte voor ieder bedrijfstype op 30 ha gesteld. Er is

Tabel 3 Maatschappelijke opbrengst van extensief landgebruik

Maatschappelijke opbrengst	
Extensieve landbouw	<ul style="list-style-type: none"> • Beperking van de uitstoot van ammoniak, nitraat en fosfaat • Verbetering imago van de veehouderij
Natuurontwikkeling	<ul style="list-style-type: none"> • Versterking biodiversiteit • Verbetering leefomgeving
Drinkwaterwinning	<ul style="list-style-type: none"> • Winning water dichtbij stedelijk gebied, reductie transportkosten drinkwater
Waterretentie	<ul style="list-style-type: none"> • Herstel natuurlijke functie van beekdalen • Langer vasthouden van overtollig water, minder problemen met wateroverlast stroomafwaarts • Voorkomen droogteschade in natuurgebieden
Totaal	<ul style="list-style-type: none"> • Duurzaam alternatief voor de veehouders in het gebied

aangenomen dat de extensieve bedrijven zodanig arbeidsintensief zijn dat de eigen arbeidsinzet gelijk is aan die op het gangbare bedrijf. De schattingen voor deze berekeningen zijn gebaseerd op resultaten van het High-techbedrijf en Lagekostenbedrijf van het Praktijkonderzoek Veehouderij en op gegevens van het LEI.

Boeren met een extensieve bedrijfsvoering zouden in dit voorbeeld een jaarlijkse vergoeding van minimaal 650 (zonder waterretentie) tot minimaal 1.300 gulden (met waterretentie) per hectare moeten ontvangen om een maatschappelijk gezien acceptabel arbeidsinkomen te verwerven. Omdat bij een extensieve productiewijze het oogstrisico hoger en de inkomenszekerheid lager verondersteld mag worden dan in de gangbare veehouderij zal het redelijk en rechtvaardig zijn om de uiteindelijke betaling voor de geleverde diensten hoger dan deze minimale bedragen te laten zijn. Overigens

geldt bovenstaande berekening voor bedrijven die gemiddeld 30 ha groot zijn. Voor kleinere bedrijven zal de minimale betaling per hectare hoger moeten zijn om een acceptabel arbeidsinkomen te verwerven. Echter, de volledige beschikbare eigen arbeid zal op een kleiner bedrijf niet volledig benut worden.

Conclusie

Voor het gehele gebied van 1.000 ha komt de totale jaarlijkse betaling aan de veehouders voor de geleverde diensten op een bedrag van ruim 800.000 gulden tot 1,2 miljoen gulden. Deze betaling moet door de gezamenlijke vragende partijen opgebracht worden. Het is niet eenvoudig om de maatschappelijke opbrengst in geld uit te drukken. De maatschappelijke opbrengst lijkt echter enige malen hoger te zijn dan de landbouwkundige kosten (tabel 3). Zowel boer als burger lijkt derhalve baat te kunnen hebben bij multifunctionele landgebruik. 